

TADQIQOTLAR

ILM-FAN

TEKNOLOGIYALAR

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

2025

Google Scholar

zenodo

INNOVATIVE
WORLD

« ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR
NAZARIYASI » NOMLI ILMIY, MASOFAVIY, ONLAYN
KONFERENSIYASI TO'PLAMI

2-JILD 2-SON

Konferensiya to'plami va tezislari quyidagi xalqaro
ilmiy bazalarda indexlanadi

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2025

AGRAR SOHA XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA IQTISODIY OMILLARNI AHAMIYATI.

Yunusov Abduvoxid Abdukarimovich

Agrobank ATB Andijon viloyat boshqarmasi bosh buxgalter o'rinbosari

Annotatsiya: Ushbu maqolada agrar soha xavfsizligini ta'minlashda iqtisodiy omillarni ahamiyati keng yoritib berilgan. Har bir omil alohida tahlil qilingan. Agrar sohada xavflar sanab o'tilgan.

Kalit so'zlar: oziq-ovqat xavfsizligi, omillar, barqarorlik, KES, agrar sektor, shartli-doimiy omillar

Kirish. Yurtimizda bugungi kunda agrar sohani isloh qilish, sohada bozor mexanizmlarini joriy etish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi. Chunki bu soha mamlakat iqtisodiyotining muhim tarmog'i va asosi bo'lib xizmar qilmoqda. So'nggi yillarda respublikada oziq-ovqat sanoatini rivojlantirish, sohaga investitsiya mablag'larini jalb qilish va eksport faoliyatini qo'llab-quvvatlash bo'yicha amalga oshirilgan chora-tadbirlar natijasida oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmi 6,1 milliard AQSh dollaridan va ularning yillik eksporti hajmi 510 million AQSh dollaridan oshdi. Shuningdek, oxirgi uch yilda import o'rnini bosuvchi 75 turdagi 289,9 million AQSh dollari miqdoridagi oziq-ovqat sanoati mahsulotlari ishlab chiqarilishi ta'minlanib, import hajmi 7,4 foizga kamaydi. Respublika sanoatida oziq-ovqat sanoati ulushi 14 foizdan 16,6 foizga oshdi. [1.]

Asosiy qism. Mutaxassislarning fikriga ko'ra, agrar sohada oziq-ovqat xavfsizligi omillari ta'minot barqarorligi, ega bo'lish imkoniyati va sifati bilan belgilanadi. Yana to'liqroq ifoda etsak:

Birinchi omil. Barqarorlik: oziq-ovqat ta'minoti uzilmasligi uchun aholi, oila yoki alohida har doim oziq-ovqatga ega bo'la olishi lozim. Ular kutilmagan hodisalar masalan, iqtisodiy yoki iqlimiy bo'hron) yoki siklik hodisalar (masalan, iqlimiy oziq-ovqat tanqisligi) tufayli oziq-ovqatdan uzilib qolmasligi lozim.

Ikkinchi omil. Oziq-ovqat mavjudligi: zarur sifatli oziq-ovqat mahsulotlarining kerakli miqdorda ichki ishlab chiqarish yoki import orqali (shu qatori oziqaviy ko'mak) ta'minoti. Oziq-ovqat mavjudligining eng ko'p qo'llaniluvchi vositasi kaloriyalarda hisoblanuvchi jon boshiga kundalik energiya sarfidir (KES).

FAO uslublariga ko'ra KES ko'rsatkichi oziq-ovqat balansiga asoslangan oziqa iste'moli turiga binoan hisoblanadi. FAO muayyan tovarlarni oziq-ovqat ta'minotining turli manbalari (ishlab chiqarish, jamg'armalar, savdo) va mahsulotlardan turli maqsadlarda foydalanishga (yem, urug'lik, sanoatda

foydalanish, chiqitlar) oid ma'lumotlardan foydalanib, oziqovqat balanslarini hisoblaydi.

Uchinchi omil. Oziq-ovqatga ega bo'la olish: to'yimli oziqlanish uchun zarur oziqalarga ega bo'lish maqsadida zarur resurslardan foydalanish uchun moddiy, iqtisodiy va ijtimoiy imkoniyatlar. Oziq-ovqatning moddiy ta'minoti oziq-ovqat mahsulotlari iste'molchilar talab qilgan miqdor va tanlovda bozorda mavjudligi hamda aholini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash uchun infratuzilma bo'lishini nazarda tutadi.

Iqtisodiy imkoniyat aholining barcha ijtimoiy qatlamlari yetarli miqdorda oziq-ovqat mahsulotlarini xarid qilishga qurbi yetishini bildiradi. Boshqacha aytganda, iqtisodiy imkoniyat uy xo'jaliklar oziq-ovqat xaridi uchun yetarli daromadga egaligi va mamlakat oziq-ovqat importi uchun yetarli xorijiy valyutaga egaligini bildiradi. Oziq-ovqat xavfsizligiga agrar sektorning holati ham, mamlakatdagi ijtimoiy-iqtisodiy vaziyat ham ta'sir ko'rsatadi.

Oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sir etuvchi yana bir omilni ajratib ko'rsatish mumkinki, bu savdodagi to'siqlar bo'lib, udarga eng ahamiyatli qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat mahsulotlarini olib kirish va chetga chiqarishni ta'qiqlash, hududlararo g'irrom raqobatni kiritish mumkin. Oziq-ovqat xavfsizligi jahon bozorining narxlari, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarishdagi tebranishlar, mahalliy, jumladan harbiy nizolar mavjudligi kabi omillarning ta'siriga ham uchraydi.

Oziq-ovqat xavfsizligiga agrar sektorning holati ham, mamlakatdagi ijtimoiy-iqtisodiy vaziyat ham ta'sir ko'rsatadi. Oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sir etuvchi yana bir omilni ajratib ko'rsatish mumkinki, bu savdodagi to'siqlar bo'lib, udarga eng ahamiyatli qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat mahsulotlarini olib kirish va chetga chiqarishni ta'qiqlash, hududlararo g'irrom raqobatni kiritish mumkin.

Oziq-ovqat xavfsizligi jahon bozorining narxlari, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarishdagi tebranishlar, mahalliy, jumladan harbiy nizolar mavjudligi kabi omillarning ta'siriga ham uchraydi. Oziq-ovqat xavfsizligiga jahondagi va hududdagi nobarqaror epizootik vaziyat-muayyan davrda aniq makonda qishloq xo'jalik hayvonlari yuqumli kasalliklarining tarqalishi; moddiy-texnika bazasining eskirganligi, ASM tashkilotlarining va ulgurji-oziq-ovqat infratuzilmasi tashkilotlarining moliyaviy-iqtisodiy nobarqarorligi ham ta'sir qiladi.

Oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sir o'tazuvchi omillarning butun xilma-xilligini majmuaviy holda, ya'ni jahon hamjamiyatining umuman davlatning va undagi viloyatlarning, ASM (qishloq xo'jaligi, oziq-ovqat sanoati va boshqalar) aholining uy xo'jaliklarining omillari kesimida ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir.

Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash-ko'rib chiqilgan jihatlari ushbu jarayonga yuqorida keltirilgan darajalarning har birida ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan omillarni ajratib ko'rsatish imkonini beradi.

Shunday qilib oziq-ovqat xavfsizligini ishlab chiqarish va iste'molning teng ahamiyatli ochiq quyi tizimlardan tashkil topgan tizim sifatida tasvirlash mumkin. Chunki ular bir-birisiz yuqorida aytib o'tilgan muammolarning hal qilinishini ta'minlay olmaydi. Shuningdek, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash omillarini pirovard oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqaruvchi asosiy bo'g'in bo'lmish ASM ning rivojlanishiga va aholining ushbu mahsulotlarni iste'mol qilish imkoniyatlariga ko'rsatadigan ichki va tashqi omillarga tasniflangan holda ko'rib chiqish lozim. Ichki omillar qishloq xo'jaligining, ASM ning oziq-ovqat va qayta ishlash sanoatining, bevosita qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilarining va oziq-ovqat tovarlarini ishlab chiqaruvchilarning rivojlanish darajasiga, uy xo'jaliklariga va muayyan odamlarning hayot faoliyatiga ta'sir ko'rsatadiyu

Tashqi omillar tabiiy-iqlim sharoitining ta'sirini, mamlakatda va jahon hamjamiyatida aholiga har bir kishining hayot kechirishi uchun zarur bo'lgan sifat va miqdorda oziq-ovqat mahsulotlarini iste'mol qilish imkoniyatini ta'minlaydigan davlat siyosatini; ekologik holat va iqlimning o'zgarishlarini; FTT ning yutuqlarini hamda o'unga bog'liq holda texnika va texnologiyalarning o'zgarishlarini; institusional o'zgarishlarni hamda alohida mamlakat qonunchiligi va xalqaro

qonunchilik bazasining o'zgarishlarini o'z ichiga oladi. Ko'rsatib o'tilgan har bir quyi tizimning ichki va tashqi omillari orasida asosiy natijaviy omil mavjud, u xo'jalik yurituvchi subyektlar va insonning faoliyati bilan bog'liq bo'lgan barcha

omillarning funksiyasi hisblanmish natijaviy ko'rsatichlardan iborat. Qishloq xo'jaligi uchun natijaviy ko'rsatkich yalpi mahsulotdir, oziq-ovqat sanoati uchun ishlab chiqarish hajmi, uy xo'jaliklari uchun jon boshiga to'g'ri keladigan daromaddir. Oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sir etuvchi omillar doimiy, shartli doimiy va davriy tavsifga ega bo'ladi.

Doimiy omillarga quyidagilarni kiritish mumkin:

- muayyan hududning tabiiyg'iqlim sharoiti;
- mamlakat yoki hududlardagi agrar ishlab chiqarishning tabiiy salohiyatining Sekin-asta susayib borishi va buning oqibatida xo'jalik yurituvchi subyektlar tomondan qo'shimcha ta'sir o'tkazilmagan holda oziq-ovqat ta'minoti darajasining pasayib ketishi.

Ma'lum bir davr uchun shartli-doimiy omillarga quyidagilar misol bo'ladi:

- kambag'allik chegarasidan pastda joylashgan va zarur oziq-ovqat mahsulotlari

to'plamini sotib olish uchun yetarli miqdordagi daromadga ega bo'lmagan aholi guruhlari;
 -alohida aholi guruhlari ovqatlanishining muvozanatlashmaganligi, bu ularning salomatligiga tahdid solishi mumkin;
 -muayyan omillarning ta'siri tufayli faqat bozor mexanizmidan foydalangan holda oziq-ovqat bilan ta'minlashning imkoni bo'lmagan hududlar aholisi;
 -oziq-ovqat xavfsizligini nazorat qilish darajasining pastligi, bu holat kishilar salomatligiga tahdirlarni vujudga keltirishi mumkin;
 -jahon bozorlari kon'yunkturasining nobarqarorligi va importdan keladigan valyuta tushumlari tufayli mamlakatning oziq-ovqat bilan ta'minlovchi tashqi manbalarga ahamiyatli darajada bog'lanib qolganligi.

Mamlakatning oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sir ko'rsatuvchi davriy omilarga quyidagilar kiritiladi:

- ayrim davrlar (qurg'oqchilik, yong'in, chigirtka a boshqalar) da oziq-ovqat xavfsizligini pasayiruvchi tabiiy ofatlarning yuz berishi ehtimoli;
- mamlakatning nobarqaror tashqi iqtisodiy holati, bu embargo va boshqa sanksiyalarni keltirib chiqarishi mumkin.

Xulosa. Agrar sohada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashni aholi oziq-ovqat mahsulotlarini olishidagi tegishli tahlikalarga sabab bo'luvchi tahdidlarning ta'siri bilan ham bog'lash zarur, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga ko'pgina omil va muammolar ta'sir ko'rsatadiki, mamlakat, viloyat, har bir kishi va umuman jahon hamjamiyat xavfsizlikni ta'minlash uchun tahdidlarni belgilashi va kurash dasturini ishlab chiqishi lozim hamda amaliy harakatlarni bajarishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 16.02.2024 yildagi PF-36-son.Respublikada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida.
- 2.Abdug'aniyev A., Abdug'aniyev A.A. Agrar siyosat va oziq-ovqat xavfsizligi - (darslik)- T.: TDIU, 2004. – 304 bet.
3. Iqtisodiyotning agrar sektori. T.Jo'rayev, Sh. Allayarov, X.Asatullayev, T. Umarov, Ma'ruzalar matni. -T.: TIM, 2012
4. Hakimov R. Agrosanoat majmuasi iqtisodiyoti, -T.: MCHJ "RAM-S", - 2007. 367 b.
5. Gail L. Cramer, Clarence W. Jensen, Douglas D. Southgate, Jr. Agricultural Economics and agrobusiness. – New York, 2001. – 519 p.
6. www.lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.